

Основні естетичні принципи

та поетичне новаторство

символізму

Символізм – напрям у європейському мистецтві 1870-х-1910-х років зосереджений переважно на художньому зображенні за допомогою символу тобто знака, багатозначно алегоричного і логічно суперечливого образу. Символізм пов'язаний з ідеалістичним світосприйняттям з культом індивідуалізму і повної свободи особистості, з уявленням про те що мистецтво вище, ніж «вульгарна» реальність. Напрямок цей поширився у всій Європі й проникає у живопис та інші види мистецтва, особливо – музику. Отже першими на шлях символізму стали французькі поети Поль Верлен (1844-1896) та Артюр Рембо (1854-1891), згодом керівну роль у цьому напрямку став відігравати Стефан Малларме (1842-1898).

Поль Верлен, як між іншим, і Артюр Рембо, відхрещувався від своєї причетності до символізму, а тим більше лідерства в ньому. Якщо під символізмом розуміти поезію, яка обов'язково звертається до символів, а у ліриці Верлена символів майже немає. Дійсно близьким до символістів його робить те, що він вперше звертає увагу не на художньо-виразні можливості ліричного слова, а на його сугестивну силу, тобто слово Верлена діє не стільки своїм прямим предметним значенням, скільки мисловим ореолом, який «навіває» чи «підказує» ті чи інші настрої. Це одна із головних особливостей лірики Верлена. Друга, не менш важлива особливість (найбільше це стосується пейзажної лірики) полягає в тому, що між «душею» і «природою», «душею» і «речами» у нього існують відносини не паралелізм як це звичайно буває, а відносини тотожності.

Для Верлена – пейзаж це і є «стан душі», а душа – інобуття пейзажу вони розчиняються одне в одному.

Імпресіоністичність – ще одна важлива риса верленівської поезії (в літературній критиці існує навіть точка зору, що Верлен скоріше імпресіоніст, а ніж символіст). Його поезія – це фіксація безпосередніх, миттєвих вражень (невипадково поет із усіх дієслівних часів переваг) віддає теперішньому, а самі дієслова у нього никнуть перед іменниками). Розмита лінія у нього панує над чітким контуром, відтінок – над яскравим кольором, світлотінь-над світлом, півтон – над виразним тоном.

Одна із характерних рис поезії Верлена – музичальність: «Найперше – музика у слові!» Вона у відсутності негармонійних звукосполучень, і в наявності алітерації, і в дивовижному способі поєднання звуків з почуттями, емоціями. Для Верлена світ відкривається переважно через звуки.

Осінь пісня

(пер. Г. Конура)

Неголосні

Линуть думки

Млосні пісні

В давні роки

Струн осінніх

Мрій дитинних.

Серце тобі

Вийду надвір

Топлять в журбі,

В вихровий вир

В голосіннях.

В полі млистім

Блідну, коли

Крутить, жене,

Чую з імлі

Носить мене

б'є годинник:

З жовклим листям.

Настрій осіннього смутку та безнадії тут відтворено не лише змістом слів, а й одноманітним звучанням сонорних, поєднанням голосних звуків і, з почуттям туги, не кажучи вже про алітерації та асонанси (маємо вдалий переклад).

Верлен багато нового вніс у поетичну техніку. Вигадливість у побудові строфи, незвичайність у римуванні, розмовна природність, невимушеність, сміливість – усе це надає вишуканості його віршам. Найвідоміші збірки віршів Верлена – «Сатурні поезії», «Вишукані свята», «Добра пісня», «Романси без слів».

Артюр Рембо увірвався в французьку літературу лише на одну мить: час, протягом якого він писав вірші, займає зовсім малий проміжок – чотири неповних роки (з 17-ти до 20-ти років). На початку своєї творчості Рембо перебував під впливом Шарля Бодлера. Перехід до символізму спостерігається у поезії «П'яний корабель». Жага свободи, захоплюючою стихією моря і в той же час страх перед нею, усвідомлення своєї внутрішньої відчуженості від усього оточуючого, сталого, стабільного – це втілилося в маленькій «одіссей» Рембо.

У символістський період поет створив «Останні вірші», «Крізь пекло» та «Осяяння», вірші, написані прозою. Рембо декларує ультрасимволістську теорію «алхімії слова», нерідко відхиляється від передачі змісту мовами, висловлює поетичну ідею здоровими асоціаціями, звуковими сполученнями, ритмом, логічною незв'язністю уривків. Фантасмагорії виникають не метафоричним шляхом (до метафори він взагалі цуже рідко звертається), а за рахунок надання предметам чужих їм якості та функцій (тверді тіла у нього течуть, тіні кам'яніють, зірки гудуть, плачуть дзвони, і т.п.) або за рахунок несподіваного зіткнення, шокового зіткнення речей, епізодів, ситуацій, між якими навмисне рвуться причиннослідкові, просторові, часові чи логічні зв'язки. Внаслідок цього і виникає ефект «затемненого» тексту, який не можна зрозуміти, а потрібно пише інтуїтивно довіритись йому.

Марина

Серебряные и медные колесницы

Стальные и серебрянные корабли

Вздъмают пену -

Вырывают с корнями кусты.

Зыбучие дюны,

И колеи бурунов

Убегают кругами к востоку,

К толпам леса,

К стволам мыса,

К дамбе, размытой порывами света.

(пер. Н. Стрижевської)

Рембо вірив у поетичне яснобачення, в богорівність поета, що проник в таємниці всесвіту. Доки жила ця віра, доти і творив поет. Та дуже швидко вона була зруйнована: в якусь

мив Рємбо зрозумїв, що його поезія яснобачення – це всього-навсього експеримент над самим собою, і веде він в нікуди. Як поет, він реально ні на що не впливає і нічого не може зробити для перетворення світу. Розчарувавшись, Рємбо замовк назавжди.

«Марина» – перший твір у французькій літературі, написаний вільним віршем (ієрлібром). Але всі надбання Верлена та Рємбо були підхоплені і мали дальший розвиток у творчості Стефана Малларме, глави символізму, що оформився в поетичний напрямок. Малларме відкрив у себе вдома літературний салон, до по вівторках збиралися молоді поети – Рєне Гіль, Постав Кан, Анрі де Рєньє та інші. Тут вони вчилися музикальності вірша, імпрєсіоністичності, опановували явища сугєстії.